

VEGOVI PROFESORJI IN NJEGOVA OCENA PRI MATEMATIKI¹

STANISLAV JUŽNIČ

Math. Subj. Class. (2010): 01A50

Prispevek obravnava na novo odkrito Vegovo visokošolsko oceno iz matematike. Vegov profesor matematike je bil leta 1774 Jožef Maffei, pomočnik Gabrijela Gruberja. Podane so službene težave Maffeija in Gruberja ob vzrokih za njun odhod iz Ljubljane.

VEGA'S PROFESSORS AND HIS SCORE IN MATHEMATICS

The newly discovered student Georg Vega's mark in mathematics is put in the limelight. In 1774 his teacher of mathematics was Josef Maffei, the assistant of Gabriel Gruber. The official troubles and reasons for Maffei and Gruber's later departure from Ljubljana are discussed.

Uvod

Jurij Vega je svoje študije docela opravil pri ljubljanskih jezuitih. Kakšen je bil njegov učni uspeh? Kako so na Vegov študij vplivala trenja med njegovimi profesorji?

Vegovi profesorji

Poglavitni Vegov profesor je bil Gabrijel Gruber, ki je med letoma 1802–1805 kot general utemeljil obnovo Družbe Jezusove. Novi papež Frančišek, prvič v zgodovini jezuit, je krona prizadevanj za obnovo Družbe Jezusove.

Drugi veliki Gruberjev uspeh je bil vzgoja matematika Jurija Vege. Potem ko ga je dodobra izuril v ljubljanskih šolskih klopeh, ga je še nadaljnjih pet let zaposloval kot navigacijskega inženirja pri vzdrževanju plovnosti reke Mure na Štajerskem. Gruber je izučil veliko brodarskih inženirjev in ladijskih kapitanov; številne svoje študente je zaposlil na posameznih odsekih reke Mure za urejanje plovbe. Najpomembnejši med njimi je bil Jurij Vega, za njim pa nista veliko zaostajala brata Jožef Marija Šemerl (Schemerl) in Andrej Šemerl, prav tako pa ne Gruberjev mlajši brat Anton Gruber. Jožef Šemerl je po Gruberjevem odhodu za dve leti prevzel Gruberjevo katedro in risarsko šolo pri liceju. Med najbolj nadarjenimi ljubljanskimi učenci G. Gruberja je bil Mariborčan Leopold Hofer, ki je po Gruberjevem priporočilu leta 1771 postal ljubljanski stavbni mojster.

¹Ob proslavi dvestoletnice obnove Družbe Jezusove, pri kateri se je Vega šolal do leta 1773

21. 9. 1774

Nomina Auditorum Matheseos.

<i>Cristian Fran.</i>	<i>1ma Classis</i>
<i>Tadranosperry Jos.</i>	<i>1ma Classis</i>
<i>Gardin</i>	<i>1ma Classis</i>
<i>Hrischauer Joan.</i>	<i>3tia Classis</i>
<i>Joach Georg.</i>	<i>5ta Classis</i>
<i>Jugoviz</i>	<i>5ta Classis</i>
<i>Kallan. Jos.</i>	<i>1ma Classis</i>
<i>Kallan Mat.</i>	<i>1ma Classis</i>
<i>Koestl Jac.</i>	<i>5ta Classis</i>
<i>Klein Blas.</i>	<i>2da Classis</i>
<i>Klobovis Blas.</i>	<i>2da Classis</i>
<i>Kluger</i>	<i>5ta Classis</i>
<i>Kössu Mat.</i>	<i>5ta Classis</i>
<i>Krashovitz</i>	<i>3tia Classis</i>
<i>Krahnner</i>	<i>5ta Classis</i>
<i>Kuger Wolf.</i>	<i>5ta Classis</i>
<i>Lederbasch Franc.</i>	<i>5ta Classis</i>
<i>Lienhard Franc.</i>	<i>5ta Classis</i>
<i>Maklaubsch Ggnat.</i>	<i>2da Classis</i>
<i>Mayer Franc.</i>	<i>5ta Classis</i>

Slika 1. Prvi del ocen Vegovih sošolcev pri matematiki; dne 25. 9. 1774 je ocenjeval Jožef Maffei, pomočnik G. Gruberja (Vir: Arhiv Republike Slovenije, AS 7 Deželno glavarstvo za Kranjsko, Publico-Politica, š. 70, Lit S, No 19, Vol 2, Schul- und Studien Sachen Anno 1774).

Študent Vega

Vega je poslušal Maffeijeva predavanja iz matematike v prvem letniku filozofskih študijev leta 1773/74. Dne 25. 9. 1774 mu je Maffei prisodil najvišjo oceno, prvi razred; enka je bila njega dni seveda najvišji red. V tistem času redovalnice niso bile takšne kot danes. Zato nas ne sme presenetiti navidezna okornost tedanjih dokumentov.

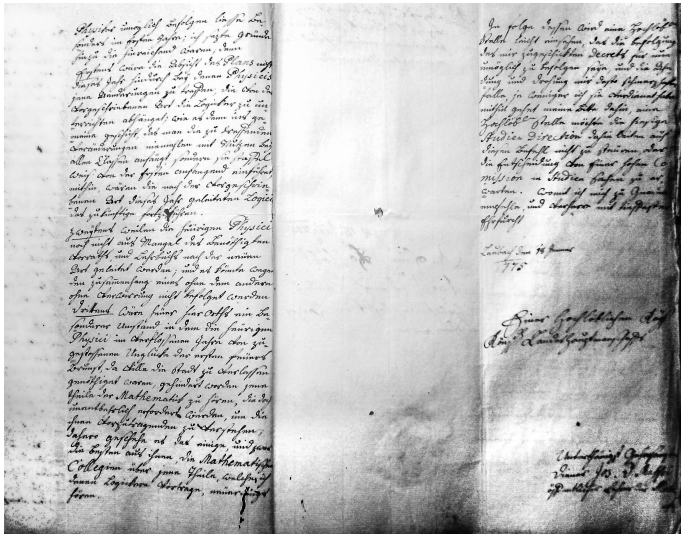
Vega je imel v prvem letniku visokošolskih študijev v Ljubljani dvainštirideset sošolcev. Krivulja ocenjevanja pri profesorju Maffeiju je bila približno normalna, čeprav je bil njen avtor Gauss, rojen komaj poltretje leto pozneje. Poleg Vege je še osem sošolcev dobilo najboljšo oceno; ni manjkalo niti tistih z najslabšo (petim razredom), ki pa Maffeiju zagotovo ni bila všeč.

Villitz Simon	5ta Classis.
de Moschettini	5ta Classis.
Ostenig Mich.	4ta Classis.
de Passchelli Leop.	2da Classis.
Perkan Mich.	5ta Classis.
Pototschnig Jgn.	1ma Classis.
Ramula Andr.	5ta Classis.
Ramor Jac.	5ta Classis.
Reik Ant.	1ma Classis.
Romusch.	5ta Classis.
de Sartori Jos.	4ta Classis.
Tcherounig	5ta Classis.
Schopp. Car.	1ma Classis.
Sichler Jac.	4ta Classis.
Simonetti Franc.	4ta Classis.
Sova	5ta Classis.
Tronkl Mat.	4ta Classis.
Wollmeiner Valent.	5ta Classis.
Trauen Math.	5ta Classis.
Veha Georg	1ma Classis.
Weitenhuller Mich.	5ta Classis.
Zake Mich.	2da Classis.
Zorn Franc.	5ta Classis.

*Jos. de Maffei
Mathes. Prof. p. 1. p. 1.*

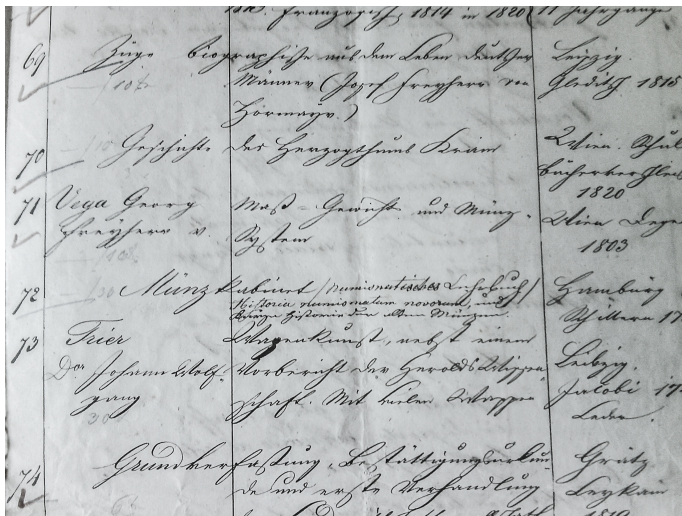
Slika 2. Jurij Vega (Georg Veba) je bil zapisan četrti od spodaj kot eden od devetih med triinštiridesetimi slušatelji matematike z najboljšo oceno iz matematike pri Jožefu Maffeiju, pomočniku G. Gruberja, dne 25. 9. 1774 na drugi strani »redovalnice«. Tisti čas je bila najboljša ocena seveda – enka (Vir: Arhiv Republike Slovenije, AS 7 Deželno glavarstvo za Kranjsko, Publico-Politica, š. 70, Lit S, No 19, Vol 2, Schul- und Studien Sachen Anno 1774).

Maffei je imel kot nekdanji jezuit v času Vegovega študija že huda prekanja s študijsko komisijo (*Direktion in Studien Wesen*), ki jo je vodil ljubljanski knezoškof Karel Herberstein (1719–1787) od oktobra 1774 do konca leta 1778. Dotedanja jezuitska oblast v študijskih zadevah je bila po prepovedi jezuitov leta 1773 v breme nekdanjim jezuitom; med njimi so bili ljubljanski profesorji Maffei, fizik Gregor Schöttl in Gruber. Do tedaj so matematiko predavali v prvem, fiziko pa v drugem letniku. Herberstein je že novembra 1774 predlagal pouk fizike tudi v prvem letniku dvoletnih višjih študijev; matematiko naj bi predavali med 8. in 9. uro zjutraj, fiziko pa popoldne med 2. in 3. uro (tedanje učne ure so trajale po 60 minut). Maffei naj bi v dveh mesecih prilagodil svoj pouk; Maffei je oporekal, zato

Slika 3. Podpis Vegovega profesorja Maffeiya ob koncu Vegovih študijev dne 18. 1. 1775 pod tremi točkami ugovorov proti Herbersteinovemu tri dni starejšemu odloku (Vir: Arhiv Republike Slovenije, AS 7 Deželno glavarstvo za Kranjsko, Publico-Politica, š. 70, Lit S, No 19, Vol 2, Schul- und Studien Sachen Anno 1775).

je sledil knezoškofov ukaz dne 15. 1. 1775. Maffei je tri dni pozneje zahtevek odklonil v treh točkah pisma, ki ga je poslal kranjskemu Deželnemu glavarstvu s priloženim spornim ukazom knezoškofa. Deželni glavar je bil v letih 1774–1780 Marija Jožef grof Turjaški (Auersperg, * 1723 Ljubljana, † 1805 Karlovac) s Turjaka, ki je bil obenem pokrovitelj kranjske Družbe za poljedelstvo in koristne spretnosti, katere člana sta bila Maffei in Gruber, ne pa Herberstein. Maffei je trdil, da fizike ni mogoče predavati v prvem letniku, preden se študentje ne naučijo dovolj matematike; dodatno težavo je pomenilo pomanjkanje učbenikov zaradi požara, ki je dne 28. 6. 1774 prizadel šolska poslopja. Med vrsticami je mogoče prebrati, da matematik Maffei ni odobral poseganja v svojo stroko. Vendar je bilo Maffeijevo izvijanje iz primeža nove ljubljanskim jezuitom sovražne študijske politike jalovo, saj je pod direktorjem ljubljanskih Višjih študijev teologom Jožefom Gregorjem Lenacom (Lenaz, * 1738 območje Reke, † pred 1814 Komárno na Slovaškem) moral oditi. Lenac je postal direktor Višjih študijev po smrti kanonika Antona Svetine († 23. 3. 1777); Lenac je bil po Herbersteinovi odstitvi tudi prisednik študijske komisije. Takoj po smrti Svetine in Vegovega profesorja fizike Gregorja Schöttla (* 1732 Steyr, † 4./5. 11. 1777 Ljubljana) je dne 8. 11. 1777 ljubljanske Višje študije vizitiral direktor artistskih fakultet (*Artiorum*) od leta 1770 direktor dunajske bogoslovne fakultete, profesor kanonskega prava Fran de Paula Tomičić (Franjo, * 1729 Kastav, † 1790)

Slika 4. Ljubljanski visokošolski profesor in knjižničar Franc Wilde (1753 Vielkie Karlowice v pruski Šleziji, 1828) je pod številko 71 popisal Vegovo knjigo o merah in utežeh, izdano leta 1803, med izvodi ljubljanske knjižnice (z dovoljenjem Arhiva Republike Slovenije: AS 33 Deželna Vlada 1861–1918, Konvolut 163/d številka 68). Naslov knjige, ki jo je po Vegovi smrti izdal A. Kreil pri dunajskem tiskarju J. V. Degenu, je bil *Natürliches, aus der wirklichen Grösse unserer Erdkugel abgeleitetes, in ganz Frankreich und in einigen angrenzenden Ländern zum allgemeinen Gebrauche gesetzmässig eingeführtes Mass-Gewichts- und Münz-System . . .* V Wildovem seznamu popisan izvod Vegovega dela danes hranijo v NUK-u pod signaturo 7935.

[1]. Tomičič je bil pozneje v letih 1778–1783 direktor graške univerzitetne knjižnice; leta 1784 in 1785 je bil rektor graškega liceja, kjer je zaposlil tudi svojega zaupnika in ožjega rojaka iz okolice Reke Lenaca. Lenac je ob vizitaciji Tomičiču precej očrnil ljubljanske Višje študije, kar je napravilo skoraj za zaveznika žrtvi kritike, tedanjega predsednika študijske komisije Herbersteina in nekdanjega jezuita, novega ljubljanskega profesorja fizike Antona Ambschella. Po vizitaciji je profesor matematike, nekdanji jezuit Martin Jell (* 19. 11. 1730 Waldkirchen v kneževini Passau, † 2. 12. 1797 Celovec), po ukazu grofa Gallenberga dne 28. 11. 1777 nadomestil Herbersteinu nevšečnega Jožefa Maffeija [2]. Študijski referent kranjskega deželnega glavarstva Franc Saleški Gallenberg (* 17. 6. 1747, † november 1803) je sicer kmalu po svoji poroki leta 1775 med prvimi zasebno opozoril cesarico Marijo Terezijo, da zaradi Herbersteinovega študijskega vodstva med profesorji vre; opozorilo je bilo neposredna posledica Maffeijevega dopisa z dne 18. 1. 1775. Franc se je 1. 9. 1774 poročil s Theclo Lichtenberg (* 25. 10. 1755). Bil je brat Sigismunda grofa Gallenberga (Janž Žiga, * 4. 2. 1751, † 11. 8. 1800 Dunaj), ki je bil od 20. 4. 1774 do 8. 7. 1775 tajnik Družbe za poljedelstvo

in koristne spretnosti kot ljubljanski gubernialni svetnik do prestavitve v Galicijo; bila sta sinova Wolfa Sigmunda Antona Jožefa grofa Gallenberga (1707–1773) in Marije Cecilije Ester grofice Orzon.

Sklep

Maffeijev izsiljen odhod iz Ljubljane je bil zgolj začetek zdrach, ki so prvič po osmih desetletjih delovanja onemogočile visokošolski študij matematike in fizike v Ljubljani zaradi ukinitve filozofskih študijev med oktobrom 1785 in aprilom 1788. Jurij Vega je imel v resnici srečo, da se je temu izognil: če bi študiral ducat let pozneje, bi zaradi siromaštva le stežka obiskoval visokošolski pouk zunaj Ljubljane. Po študiju je Vega pet let pomagal svojemu dotedanjemu profesorju Gabrijelu Gruberju pri urejevanju reke Mure, Gruber pa je v Ljubljani ostal do januarja 1785 [3].

Vega je bil najboljši matematik med ljubljanskimi študenti, tako da ga je učitelj Maffei podpiral vse življenje: najprej s priporočilom svojemu lastnemu mecenu generalnemu direktorju artilerije feldmaršalu knezu Jožefu Mariji Colloredo-Walsseeju (1735–1818), nato pa s svojimi zvezami med dunajskimi prostožidarji. Nič manj ni Vegi pomagal mlajši Gabrijelov brat Tobija Gruber, ki je postal vplivni praški prostožidar, trikratni predsednik in tajnik poznejše Češke akademije znanosti, imenovane Češka znanstvena družba (*Česká Společnost Nauk*). Vego je sprejel med člane Češke znanstvene družbe dne 26. 2. 1800, štiri leta pozneje pa je obnovil svoje prisega pri ruski Družbi Jezusovi pod vodstvom generala Gabrijela Gruberja.

LITERATURA

- [1] S. Južnič in Anton Ambschell, *Novi Slovenski Biografski Leksikon Nova slovenska biografija*, Ljubljana: ZRC SAZU (ur. B. Svetina, P. Bobič), **1** (2013), 164–166; Arhiv Republike Slovenije, AS 7 Deželno Glavarstvo (publico politica), Škatla 73, lit S num 19 vol 9; F. E. Hoško, *Jozefinist Franjo Tomičič iz Kastva (1729–1790)* (ur. F. E. Hoško), Zbornik Marijana Jurčevića, *O čovjeku i Bogu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005, 333–334; J. Marolt, *Škof Karl Herberstein in njegovi dopisovalci*, Herbersteinov simpozij v Rimu (ur. E. Škulj), Celje: Mohorjeva družba, 2004, 403.
- [2] S. Južnič, *Ljubljanski kemijski učni pripomočki ob odkritju Voltove baterije (Ob 210-letnici smrti profesorja Jerneja Schallerja)*, Acta Chimica Slovenica 60/2 (2013), S94–S104 (<http://acta.chem-soc.si/60/ACTA%202013-4a.pdf>, ogled 7. 3. 2014); C. Sorč, *Škof Karl Janez Herberstein in njegovi sodelavci*, Herbersteinov simpozij v Rimu (ur. E. Škulj), Celje: Mohorjeva družba, 2004, 178; ARS AS 7, Deželno Glavarstvo (publico politica), Škatla 71, lit S, Num 19, Vol 5, Acta de Anno 1777.
- [3] S. Južnič, *Euler and the Jesuits in Russia*, Quaderns d'Historia de l'Enginyeria (Escola Tecnica Superior d'Enginyeria Industrial de Barcelona) **9** (2008), 232 (<http://upcommons.upc.edu/revistes/bitstream/2099/8061/1/article11.pdf>, ogled 7. 3. 2014).